

ВІДМЕЖУВАННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ВІД СУМІЖНИХ ЯВИЩ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

DELIMITATION OF SUCCESSION IN TITLE FROM CONTIGUOUS LEGAL PHENOMENA IN CIVIL LAW

Валах В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

економіко-правового факультету

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті висвітлено проблеми співвідношення правонаступництва з іншими подібними явищами цивільно-правової дійсності на підставі дослідження правової природи першого. Запропоновано власну дефініцію цивільного правонаступництва та виокремлено його істотні ознаки.

Ключові слова: цивільне правонаступництво, наступництво у праві, передача права, конститутивне правонаступництво, переход права.

Статья посвящена одной из наиболее серьезных проблем в современном гражданском праве – проблеме ограничения такого правового явления, как правопреемство, от смежных явлений, опосредующих переход гражданских прав и обязанностей от одного лица к другому. Автор предлагает собственное видение дефиниции гражданского правопреемства с выделением его основных признаков.

Ключевые слова: гражданское правопреемство, преемство в праве, передача права, конститутивное право-приобретение, переход права.

Article is devoted to the lighting problem, delimitation of succession with other similar phenomena of civil legal reality. Author proposes his own vision of the definition of civil succession by highlighting its main features.

Key words: succession in title, succession in right, devolution of right, constitutive acquisition of right, transfer of right.

Актуальність теми. Дослідження такого правового явища, як цивільне правонаступництво, виявляється більш повним лише в разі проведення грунтовного аналізу не тільки його сутності та місця в сучасному цивільному праві, а й під час відмежування його від суміжних правових явищ. Подібні дослідження провадяться останнім часом у межах теорії права [1]. Відтак, відповідні висновки мають ураховуватись і під час вивчення вказаного питання в цивілістиці.

Сучасна вітчизняна цивілістика та правозастосовна практика досить часто звертаються до категорії правонаступництва з метою пояснення тих чи інших правових явищ, які до того ж не мають нічого спільного з правонаступництвом узагалі. Цивільне законодавство також оперує поняттям правонаступництва, намагаючись так урегулювати однорідні за змістом правові явища – явища, наслідком яких є припинення права/обов'язку в однієї особи та виникнення такого самого за змістом права/обов'язку в іншої особі шляхом їхнього переходу. Водночас, згідно з правильним твердженням Н.П. Колдаєвої, «введені специальних термінів оправдано, якщо це позволяє внести необхідні уточнення» [2, с. 140]. Слід констатувати, що на сьогодні, крім монографічного дослідження Б.Б. Черепахіна, присвяченого цивілістичним аспектам правонаступництва та виданого ще в 1962 р. [3], питанню відмежування правонаступництва від суміжних явищ, на жаль, не приділяється достатньої уваги з боку

цивілістів. Окрім аспектів правонаступництва, звісно, відображені в дослідженнях правників, але такі дослідження проводяться переважно в межах певних цивільних правовідносин, зокрема спадкових і відносин щодо реорганізації юридичних осіб. За слівним зауваженням К.І. Скловського, «теорія правопреемства только начинает складываться, и пока приходиться говорить больше о существующих проблемах, чем об их решении» [4, с. 99].

Відтак, **метою статті** є узагальнення уявлень щодо природи цивільного правонаступництва задля відмежування цього правового явища від суміжних, зокрема «наступництво у праві», «передача прав», «конститутивне правонаступництво» та «реститутивне правонаступництво».

Виклад основного матеріалу. Традиційне вчення про правонаступництво розповсюджує його повністю на всі правовідносини. Між тим зустрічаються думки, які можна узагальнити у три групи. Так, за судженням В.О. Лапача, В.О. Рисенцева та ін., правонаступництво тісно пов'язано з правом власності (речовим правом) – «преемство происходит в праве собственности как таковом по воле предшественника и с согласия преемника» [5, с. 91], а тому правонаступництво є «характерним признаком производных способов приобретения права собственности» [6, с. 6].

В.А. Белов, Д.І. Мейер та інші, навпаки, вважають, що правонаступництво можливе лише в зобов'язальних правовідносинах. Пояснюються це

тим, що в речових правовідносинах, зокрема у відносинах власності, праву власника протистоїть обов'язок необмеженого кола осіб, тобто тут має місце невизначеність суб'єктного складу правовідношення. А за змістом правонаступництво не може відбутися, якщо суб'єктний склад правовідношення є невідомим, конкретно невизначенним [7, с. 16; 8, с. 165].

За радянські часи такі відомі вчені, як В.П. Грибанов, І.Л. Брауде, висловлювали думку щодо неможливості правонаступництва у правовідношенні взагалі. У цьому випадку, на їх думку, є місце одночасного припинення права власності в однієї особи та виникнення його в іншої [9, с. 387]. Це пояснювалось тим, що на той час державна (соціалістична) форма власності посідала провідне місце й могла «трансформуватись» у будь-яку іншу форму (колективну, особисту), котрі за своїм змістом були більш вузькими [10, с. 61]. Зауважимо, що й до сьогодні прибічники теорії дискретності правонаступництва взагалі заперечують існування транслятивного правонаступництва. Зокрема, К.І. Скловский пише: «Ниакого транслятивного правопреемства нет вообще. Всякое право возникает, а не передается» [4, с. 102].

Наведені точки зору, безсумнівно, мають право на існування через їх досить серйозне обґрунтування. Але, з огляду на історичний аспект виникнення та становлення правонаступництва, очевидним є той факт, що правонаступництво вперше було закріплено саме в зобов'язальному праві (відступлення права вимоги й переведення боргу), а потім розповсюдилося і закріпилось у речових правовідносинах (правовідносинах власності). Також, на нашу думку, не можна категорично заявляти, що правонаступництва як юридичного механізму переходу прав та обов'язків від однієї особи до іншої не існує взагалі. Як було зазначено вище, правонаступництво у правах та обов'язках є більше теоретичною категорією, винайденою вченими-цивілістами не тільки для забезпечення існування й руху цивільних правовідносин, а й для практичних потреб, тобто для стабілізації цивільного обігу.

Цивільному правонаступництву притаманні такі ознаки:

1) до правонаступника переходят лише ті права та/або обов'язки, які належали правопопереднику;

2) термін «перехід прав та обов'язків» характеризується одночасною втратою останніх однією особою (попередником) і набуттям їх іншою особою (наступником);

3) при правонаступництві спостерігається зв'язок (пряма залежність) між набутими суб'єктивними правами й обов'язками та правовідносинами, у яких перебуває їхній носій – попередник – з іншими особами, через що й було можливе їхнє існування;

4) правонаступництво відбувається у правах та/або обов'язках правопопередника (а не в об'єктах цих прав або правомочностях як складових прав);

5) права та/або обов'язки правопопередника переходят у порядку правонаступництва до правонаступника як одне ціле.

Відтак, під правонаступництвом у цивільному праві слід розуміти перехід прав та/або обов'язків від однієї особи, якій ці права та/або обов'язки належали (правопопередника, аутора), до іншої (правонаступників, сукцесору) у повному обсязі шляхом одночасної їх втрати правопопередником і їх набуття правонаступником.

Найчастіше в літературі зустрічається змішування понять «правонаступництво» та «наступництво у праві» (сукцесія). Так, на думку С.А. Муромцева, наступництво у праві (правонаступництво) може бути як пасивним, так і активним. За твердженням вченого, подібне має місце при передачі права власності, спадкуванні тощо [11, с. 100, 101]. Як бачимо, сукцесія характеризується більш вузьким змістом, тобто за нею переходить лише право (сукупність прав) або обов'язок (сукупність обов'язків). Як наслідок, слід розглядати сукцесію як різновид правонаступництва, а саме як окремий випадок сингулярного правонаступництва.

Більш глибоко вивчення потребує проблема співвідношення понять «правонаступництво» та «передача прав». Так, В.М. Нечаєв, визначає, що «приобретенные членами гражданского общества права и обязанности передаются ими друг другу в раз установленном составе. Передача происходит в виде уступки отдельных прав и обязанностей (права собственности, требований по обязательствам, исков – так называемое единичное П., сингулярная сукцессия), в виде уступки совокупности прав, связанных с одним объектом или основанием (недвижимости с лежащими на ней обременениями, торгового предприятия со всем имуществом – специальное П., или специальная сукцессия), в виде перехода всего имущества данного лица к другому (наследование, общее П., или универсальная сукцессия)» [12, с. 17].

Подібної позиції додержується Й.Г.С. Васильєв, який, зокрема, виокремлює дві ознаки цивільного правонаступництва: тодіність складу основних правомочностей суб'єктивного права, яке переходить від правопопередника до правонаступника, і одночасна втрата права правопопередником і набуття цього права наступником на підставі одного й того самого юридичного складу. Відтак, учений доходить висновку, що при будь-якій зміні власника майна має місце цивільне правонаступництво [13, с. 56–57]. На нашу думку, подібний висновок є помилковим, оскільки при подібному змішуванні понять, ми мали б говорити про правонаступництво, по-перше, якщо відбувається передача права власності від однієї особи до іншої (при виконанні будь-якого договору, який опосередковує передачу майна у власність); по-друге, при будь-якому виконанні в тому числі й по-задоговірному зобов'язання (при виконанні особою взятого на себе обов'язку), що, на нашу думку, не відповідає правовій природі правонаступництва взагалі.

Справді, деякі автори вважають, що для похідного виникнення права власності характерною є залежність виникнення права набувача від права по-передника та, зазвичай, від його волі, тобто право

власності набувається за волею попереднього власника й за згоди нового набувача [14, с. 293]. Воля правопопередника та правонабувача, як бачимо, тут виділяється авторами в самостійну ознаку правонаступництва. У більшості випадків воля попередника й набувача мають істотне значення (наприклад, при двосторонніх правочинах). Однак у цих випадках, як ми визначились, не завжди має місце правонаступництво. До того ж при спадкуванні за законом, при реорганізації юридичних осіб на підставі рішення суду тощо воля попередника та набувача відсутні. Вказівка О.С. Іоффе щодо заміни волі вказаних осіб волею законодавця [14 с. 291] є не досить переконливою, оскільки про волю законодавця може йти мова у випадку встановлення ним первісних способів набуття права власності (знахідка тощо). Отже, вольовий момент має місце при наступництві, але не завжди.

Правонаступництво слід відмежовувати від конститутивного правонаступлення. Б.Б. Черепахін уперше запропонував поділ правонаступництва на транслятивне й конститутивне. Як писав учений, «конститутивное правоприобретение не является правопреемством в точном смысле. Его роднит с правопреемством производный характер правоприобретения. Его отличает от подлинного правопреемства отсутствие перехода права от праводателя к правопреемнику. Конститутивное правоприобретение не является изменением субъектного состава правоотношения и в этом смысле не является преемством в праве» [15, с. 320].

Щодо існування поряд із транслятивним конститутивного набуття прав висловлювався також Л. Енекцерус: «... конститутивное, или правобразующее, приобретение; в этих случаях на основе права праводателя создается право с иным содержанием (более слабым, но стесняющим материнское право); так, например, при установлении сервітута или залогового права. Здесь речь идет, прежде всего, об обременениях. Конститутивное правоприобретение также есть правопреемство в вышеизложенном смысле¹; ибо образуемое дочернее право возникает только тогда, если существовало материнское право, и лишь в пределах последнего» [16, с. 89].

З цього приводу Є.О. Крашенінніков зауважує, що «в случае конститутивного правопреемства мы имеем дело не с выделением из материнского права какой-то его части и ее перенесением на другого субъекта, а с созданием для конститутивного приобретателя на основании права правопредшественника нового права, которое стесняет оставшееся неизменным в своем содержании» [17, с. 83].

Ознаки конститутивного правонаступництва було виділено В.А. Беловим. Зокрема, до цих ознак він зараховує такі: «(1) между праводателем и правопреемником должна существовать некоторая юридически значимая связь, (2) содержание производного права определяется содержанием первоначального,

(3) пределом осуществления конститутивного права является интерес обладателя основного права, (4) конститутивное право является способом реализации основного права» [18, с. 475].

Ми погоджуємося з першою і другою властивостями, проте третю й четверту ознаки, на нашу думку, виділено неправильно. У цьому питанні спостерігається змішування «критерію волі» і «критерію правонаступництва». Насправді ж конститутивное право може створюватися та здійснюватися всупереч інтересам власника основного права і проти його вираженої волі (примусове встановлення сервітуту, примусова ліцензія). Однаково реалізація конститутивного права може порушувати інтереси суб'єкта основного права (реалізація заставленого майна всупереч волі власника), а зовсім не бути способом реалізації основного права.

Розвиваючи висунуту Б.Б. Черепахіним теорію, деякі автори все ж таки розрізняють два види правонаступництва – транслятивне та конститутивне. Так, К.Д. Новіков вважає, що в договорі про встановлення режиму загальної часткової власності на майно, яке повністю належить власникові, за рахунок вступу у правовідношення власності іншої особи остання набуває право, яке не є тотожним за змістом праву відчужувача. Іншими словами, має місце правонаступництво не транслятивне, а конститутивне [19]. У свою чергу, А.О. Грось вважає, що розпорядженням річчю буде первісне створення речового права (конститутивне правонаступництво), а відступлення вже наявного обмеженого речового права буде вже розпорядженням тільки ним (речовим правом) самим [20, с. 32]. До випадків конститутивного правонаступництва також зараховують установлення на нерухому річ нових прав, що раніше не існували (наприклад, права оперативного управління, сервітуту, застави, довірчого управління тощо). Підставою для такого розмежування вказані автори вважають наявність вольового характеру правонаступлення. Так, знов утворене дочірнє право виникає лише тоді, коли існувало материнське право, лише в межах останнього й лише за волею правопопередника [21, с. 78]. Але вольовий характер, як ми не раз указували вище, не є визначальною ознакою правонаступництва, оскільки останнє може відбуватись і поза волею правопопередника.

Прибічники такої теорії пояснюють існування конститутивного правонаступництва також тим, що в римському праві існувала так звана конститутивна сукcesія, тобто у випадку виникнення обмеженого речового права власник передавав суб'єкту такого права лише частину своїх правомочностей (обов'язків) [22, с. 175].

Вважаємо, що вказана теорія має низку недоліків. У цьому разі має місце не передача права від правопопередника до наступника (хоч би воно й більш «слабке»), а надання здійснення права або окремих його правомочностей, тобто в такому випадку не

¹ Під правонаступництвом Л. Енекцерус розумів будь-яке похідне набуття [16, с. 88].

має переходу правомочностей власника права. Якщо ж припустити його можливість, то в майбутньому, коли правомочності повертались би до власника права, ми також мусили б вважати, що має місце правонаступництво, що є неприпустимим. Таку теорію реститутивного правонаступництва висунув свого часу німецький цивіліст Конрад Гельвіг у своїй праці «Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft» [23]. Але реститутивне наступництво також не можна вважати різновидом правонаступництва взагалі, оскільки при ньому немає місця переходу права й не змінюються суб'єктний склад правовідношення.

У вказаній праці К. Гельвіг пішов далі, обґрунтавши наявність правонаступництва й тоді, коли відбувається набуття права за допомогою заволодіння безхазяйною річчю внаслідок відмови від неї колишнього власника. Це він пояснює тим, що правонабуття тут базується на волі цього попереднього власника, яка знайшла відображення у відмові від речі [23, с. 281–285]. На нашу думку, досить важко уявити, як саме можна побачити правонаступництво від особи, котра своїм вольовим актом (фактичним розпорядженням річчю) позбавилась цієї речі, не надаючи права власності на неї будь-якій іншій особі. Отже, право, що набувається, – це не старе, а нове право власності, пов’язане зі старим лише єдністю об’екта, тобто ані конститутивне, ані реститутивне «правонаступництво» не мають жодних підстав вважати їх саме правонаступництвом у повному розумінні цього терміна. Саме тому досить вдалим є поняття конститутивного правонабуття, за якого власник на підставі свого права, зберігаючи його за собою, установлює або надає управомоченій особі здійснення права або окремих його правомочностей. При цьому власник стає обмеженим у здійсненні свого права до тих пір, поки управомочена особа здійснює це право або окремі його правомочності.

Конститутивне правонабуття за свою правою природою не є правонаступництвом у власному розумінні цього слова. При ньому відбувається часткова передача правомочностей як складових основного

права, які трансформуються в самостійні суб’єктивні права. Правонаступництво із заміною суб’єктів правовідношення можливе лише за трансліятивного (такого, яке переносить права та/або обов’язки від однієї особи до іншої) набуття прав та/або обов’язків. У випадку конститутивного правонабуття має місце виникнення нового правовідношення, зміст якого є меншим, аніж у первісному, через відсутність заміни суб’єкта правовідношення – правопопередника. Відтак, випадки конститутивного правонабуття мають бути зарахованими до похідних способів набуття права через відсутність правонаступництва.

Вищевикладене свідчить про те, що в цивільному обігу існують два правових явища – правонаступництво та правонабуття, які не є тотожними. У правонаступництві акцент робиться саме на процес переходу прав та/або обов’язків від однієї особи до іншої, а в правонабутті нас цікавить лише його правомірний, тобто оснований на законних підставах, результат – набуття права.

Використання терміна «правонаступництво» для позначення «переходу права» вважаємо виправданім і доцільним. Указані поняття характеризують одне й те саме явище з різних боків: «перехід права» вказує на залежність права однієї особи від права іншої, а «правонаступництво» характеризує не тільки процес, а й результат такого переходу – заміну активної сторони правовідношення. Водночас терміни «перехід права» та «правонаступництво» співвідносяться між собою як загальне й часткове. При правонаступництві завжди відбувається перехід права, а при переході права правонаступництво може мати місце, але не завжди.

Висновки. Дослідження правої природи та викримлення ознак цивільного правонаступництва дало нам змогу дійти такого узагальненого висновку. У цивільно-правовій дійсності існують різні за змістом і правовими наслідками такі явища, як правонаступництво у праві, передача права, конститутивне правонабуття й перехід права, які є відмінними від цивільного правонаступництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Носов Д.В. Правопреемство в российском праве: [монография] / Д.В. Носов. – Пермь : Перм. гос. нац. исслед. ун-т, 2013. – 199 с.
- Колдаева Н.П. О преемственности в праве / Н.П. Колдаева // Теория права: новые идеи : сборник статей. – М. : Изд-во ИГИП РАН, 1991. – Вып. 1. – С. 140–152.
- Черепахин Б.Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву : [монография] / Б.Б.Черепахин. – М. : Госюриджлит, 1962. – 161 с.
- Скловский К.И. Полномочие и правомочие в механизме возникновения гражданских прав / К.И. Скловский // Хозяйство и право. – 2004. – № 11. – С. 99–112.
- Лапач В.А. Субъективные гражданские права и основания их возникновения / В.А. Лапач // Журнал российского права. – 2001. – № 10. – С. 91–94.
- Рясенцев В.А. Наследование по закону и по завещанию в СССР / В.А. Рясенцев. – М. : Знание, 1972. – 46 с.
- Белов В.А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и доктринальной конструкции и обобщения российской судебной практики : [монография] / В.А.Белов. – 2-е изд., стереотип. – М. : ЮриИнфоР, 2001. – 265 с.
- Мейер Д.И. Русское гражданское право : в 2 ч. / Д.И. Мейер. – 2-е изд., испр. – М. : Статут, 2003. – 831 с.
- Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – М. : Статут, 2001. – 411 с.
- Брауде И.Л. Переход права собственности на строение / И.Л. Брауде // Советское государство и право. – 1946. – № 7. – С. 57–64.
- Муромцев С.А. Определение и основное разделение права / С.А. Муромцев. – М. : Тип. А.И. Мамонтова и Ко, 1879. – 250 с.
- Нечаев В.М. Преемство в праве / В.М. Нечаев // Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб., 1898. – Т. 23. – 1898. – С. 47–50.

13. Васильев Г.С. Преемство в праве собственности как разновидность сингулярного правопреемства / Г.С. Васильев // Правоведение. – 2006. – № 6. – С. 52–66.
14. Иоффе О.С. Советское гражданское право / О.С. Иоффе // Иоффе О.С. Избранные труды : в 4 т. / О.С. Иоффе. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – Т. II. – 2003. – 511 с.
15. Черепахин Б.Б. Труды по гражданскому праву / Б.Б. Черепахин ; ред. кол.: С.М. Корнеев, Е.В. Кулагина, Н.В. Козлова, П.А. Панктратов. – М. : Статут, 2001. – 479 с.
16. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права / Л. Эннекцерус. – М. : Иностр. лит., 1950. – Т. 1. – Полутом 1. – 1950. – 483 с.
17. Крашенинников Е.А. Заметки о конститутивном правопреемстве / Е.А. Крашенинников // Вещные права: система, содержание, приобретение : сборник научных трудов в честь проф. Б.Л. Хаскельберга / под ред. Д.О. Тузова. – М. : Статут, 2008. – С. 82–95.
18. Белов В.А. Гражданское право. Общая часть : [учебник] / В.А. Белов. – М. : Изд-во Юрайт, 2011. – Т. 1 : Введение в гражданское право. – 2011. – 538 с.
19. Новиков К. Можно ли заложить ранее не существовавшую долю в праве собственности на объект недвижимости? / К. Новиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.balfort.com>.
20. Грось А. Защита вещных прав наследника на недвижимое имущество / А. Грось // Российская юстиция. – 2000. – № 8. – С. 32–33.
21. Кот О.О. Перехід прав кредитора до третіх осіб у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. / О.О. Кот. – К., 2002. – 187 с.
22. Хвостов В.М. Система римского права : [учебник] / В.М. Хвостов. – М. : Спартак, 1996. – 552 с.
23. Hellwig K. Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft / K. Hellwig. – Leipzig, 1901. – 354 s.

УДК 341.9:330.322

ВІДИ МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ УГОД

TYPES OF INTERNATIONAL INVESTMENT AGREEMENTS

Голубенко І.І.,
асpirант кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню видів міжнародних інвестиційних угод. Досліджено три основні форми інвестиційних договорів: двосторонні інвестиційні договори, підписані двома державами; регіональні інвестиційні договори, підписані групами держав у межах одного регіону; багатосторонні інвестиційні угоди. Проаналізовано історичні й сучасні тенденції розвитку інвестиційних угод.

Ключові слова: міжнародна інвестиційна угода, двосторонній інвестиційний договір, інвестор, держава.

Статья посвящена исследованию видов международных инвестиционных соглашений. Проведено исследование трех основных форм инвестиционных договоров: двусторонние инвестиционные договоры, подписанные двумя государствами; региональные инвестиционные договоры, подписанные группами государств одного региона; многосторонние инвестиционные соглашения. Проведен анализ исторических и современных тенденций развития инвестиционных соглашений.

Ключевые слова: международное инвестиционное соглашение, двухсторонний инвестиционный договор, инвестиции, инвестор, государство.

The research deals with the issue of types of international investment agreements. The author investigates three main forms of investment agreements, bilateral investment treaties (BITs) signed by the two countries; regional investment agreements signed by groups of countries within the same region; and multilateral investment agreements. Historical and current trends of investment agreements are analyzed.

Key words: international investment agreement, bilateral investment treaty, investment, investor, state.

Актуальність теми. Поява інвестиційних договорів пов'язується з підписанням у 1959 році договору між Німеччиною та Пакистаном [1]. Ця угода становить злиття двох великих геополітичних побоювань у західних державах за умов розширення радянського комунізму. Основною передумовою була наявність двоїстих «загроз» приватному капіталу, враховуючи період часу. Швейцарія усілід за Німеччиною підписала угоду з Філіппінами в тому самому році. Інші європейські країни, такі як Бельгія, Франція, Великобританія, Італія та Нідерланди,

продовжили цю тенденцію протягом 1960–1970-х років. Сполучені Штати Америки почали свою програму МІУ тільки в 1981 році, але з тих пір вони підписали 47 двосторонніх інвестиційних договорів (далі – ДІД), а також 20 угод про вільну торгівлю, що містять глави, які працюють як ДІД, зокрема глава 11 Угоди про Північноамериканську зону вільної торгівлі [2].

Актуальність статті полягає в тому, що двосторонній або багатосторонній міжнародний договір про захист інвестицій є ключовим елементом сучас-